

О. БРУСЛИК

аспірант кафедри державного будівництва
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

УДК 342.53(410):061.1ЄС

Вплив членства Сполученого Королівства в ЄС на компетенцію британського Парламенту

У статті досліджується питання взаємодії права ЄС із національним правом Великобританії в конституційно-правовому розрізі. Значну увагу приділено питанню конкуренції суверенітетів: верховенства права ЄС та основоположного принципу британської конституції – принципу верховенства Парламенту в законодавчій сфері. Також досліджено питання співвідношення принципу прямої дії норм права ЄС і національного права Великобританії. Робиться акцент на дослідженні правових аспектів процесу реінтеграції Сполученого Королівства зі складу ЄС.

Ключові слова: право ЄС, національне право, Парламент Великобританії, парламентське верховенство, комунітарне право, реформа, референдум, реінтеграція.

Постановка проблеми. Великобританія стала членом ЄС в 1973 р. Договір, який стосувався приєднання Сполученого Королівства до Європейського економічного співтовариства та Європейського товариства з атомної енергії, було укладено в Брюсселі 22 січня 1972 р. Цього ж дня Рада Європейських співтовариств прийняла рішення щодо вступу Великобританії в Європейське об'єднання вугілля і сталі. Дані договори були інкорпоровані в національне

законодавство Сполученого Королівства 17 жовтня 1972 р., коли Парламент прийняв Акт про Європейські співтовариства [1]. Паралельно із трансформацією Європейських співтовариств в ЄС відбувався й розвиток права цього об'єднання. В даному контексті П. Лейланд зазначає: «Очевидно, що право ЄС, яке впливає з Римського договору і наступних договорів, таких як Лісабонський договір 2007 р. (який був інкорпорований в національне право

Великобританії Парламентом шляхом прийняття Акта про Європейський Союз 2008 р. – О. Б.), і розвинене Європейським Судом, фундаментально обмежило концепцію парламентського суверенітету» [2, с. 52]. **Актуальність статті** обумовлена підвищенням єроскептичних настроїв у Сполученому Королівстві з одночасним ініціюванням цією країною реформування ЄС та необхідністю з'ясування питання, яким же чином членство Великобританії в ЄС обмежує суверенітет Парламенту цієї країни.

Ступінь розробленості проблеми.

Важливий внесок у дослідження зазначеної тематики внесли такі науковці: Н. Барбер, В. Богданор, М. Елліот, Л. М. Ентін, С. Ю. Кашкін, П. Лейланд, М. Н. Марченко, В. М. Шаповал та ін. Оскільки нині офіційний політичний курс Британії спрямований на реформування ЄС з метою реінтеграції зі складу Союзу, тому мета цієї статті полягає в дослідженні специфіки взаємодії і членства Сполученого Королівства в ЄС крізь призму аналізу сучасного стану британського конституційного принципу парламентського суверенітету.

Виклад основного матеріалу. Право ЄС – це самостійна і особлива (наднаціональна) правова система, норми якої інтегровані в національне право держав-членів і які регулюють, через методи гармонізації і уніфікації, розвиток процесів комплексної інтеграції між державами та народами, що об'єднані в державоподібну організацію політичної влади – Європейський Союз [3, с. 75]. Одним із фундаментальних принципів права ЄС є його верховенство щодо національних правових систем.

Під час вступу Великобританії до Європейських співтовариств постало питання не лише про співвідношення національного і європейського права, а й питання більш вищого, конституційного порядку. Йдеться про конкуренцію суверенітетів, адже якщо право Європейських співтовариств володіє верховенством щодо національних правових систем, тоді ця позиція заходить у суперечність із конституційним принципом верховенства Парламенту Сполученого Королівства в законодавчій сфері.

Слід відзначити, що принцип верховенства права ЄС був сформований практикою Європейського суду шляхом тлумачення установчих документів організації ще задовго до набуття Великобританією членства в Європейських співтовариствах. Вперше цей принцип Європейський суд сформулював у рішенні *Flaminio Costa v E. N. E. L.* у 1964 р. Пізніше цей принцип був ще неодноразово підтверджений і розвинений практикою Європейського Суду. При цьому слід підкреслити, що незважаючи на фундаментальну значимість принципу верховенства права для ЄС він досі не отримав затвердження ні в установчих договорах, ні в інших нормативно-правових актах інститутів ЄС. Хоча спробу закріпити це положення на рівні договору було зроблено. Зокрема, у ст. І–6 проекту Конституції Європи передбачалося: «Конституція і право, схвалене інститутами Союзу на виконання належної їм компетенції, володіють верховенством по відношенню до права держав-членів». Однак унаслідок провалу ратифікації Конституції ЄС при розробці альтернативного Договору про реформу (Лісабонського до-

говору) 2007 р. ідея закріплення в цьому документі верховенства права ЄС над національним правом не була підтримана. Як вбачається, причиною цього стала неможливість забезпечення безперешкодної ратифікації Договору державами-членами, оскільки норма про примат європейського права могла викликати суттєві нарікання в національних парламентах.

Слід визнати, що нині принцип верховенства права ЄС визнається майже беззаперечно всіма державами – членами ЄС. Не викликає суперечок формула про те, що у випадку колізії норми національного права і права ЄС переважну силу має останнє [4, с. 77]. Примітно, що більшість дослідників права ЄС, у тому числі й низка британських конституціоналістів, наголошують на універсальному характері принципу верховенства права ЄС. Подібна «універсальність» виявляється в тому, що: 1) цей принцип діє на території не окремих, а всіх без винятку держав-членів; 2) щодо норм і положень національного права пріоритет мають не тільки установчі договори – свого роду європейські конституційні акти, а й всі інші нормативно-правові акти ЄС (так зване комунітарне право); 3) право ЄС володіє приматом не лише щодо норм національного звичайного (поточного) законодавства, а й конституційного права [5, с. 122].

Позиція інститутів та в цілому правової системи ЄС з цього питання є зрозумілою. Однак для нашого дослідження важливим є те, яким чином принцип верховенства права ЄС був узгоджений із конституційним принципом верховенства Парламенту Сполученого Ко-

ролівства в законодавчій сфері, на національному правовому рівні Великобританії. Відразу слід зазначити, що законодавство, яким було інкорпоровано у національну правову систему норми права Європейських співтовариств, не дає однозначної відповіді на зазначене питання. Так, згідно зі ст. 2 (4) Акта про Європейські співтовариства 1972 р. [1] «будь-які закони, які прийняті чи мають бути прийняті... слід формулювати і тлумачити відповідно до норм Європейських співтовариств, які мають пряму дію». Це положення не лише не вирішило головної конституційної дилеми, яким чином узгодити конкуруючі суверенітети, а й викликало низку неоднозначних оцінок як в академічному колі, так і серед суддів. При цьому слід погодитися з позицією, що зазначена норма Акта про Європейські співтовариства 1972 р. була прямим викликом парламентському суверенітету та спробою нав'язати істотні обмеження ефективної законодавчої діяльності майбутніх парламентів [6, с. 150]. У такому контексті фактично йдеться про порушення одного із фундаментальних елементів концепції парламентського суверенітету – доктрини потенційного скасування закону, а рівно й положення про відсутність у Парламенту права юридично обмежувати діяльність своїх наступників.

У період з 1972 по 1988 р. Парламенту та судам вдалося уникнути суперечки щодо цього положення Акта про Європейські співтовариства. Однак в 1988 р. Парламент Великобританії прийняв Акт про торговельне судноплавство [7], в якому ст. 12 регулювала реєстрацію британських риболовецьких

суден. Норма цієї статті передбачала, що рибальські човни можуть бути зареєстровані тільки як британські судна, якщо вони на три чверті належать британським компаніям і три чверті директорів компанії були британськими громадянами. Ця норма була оскаржена в суді на підставі того, що стягнення мита, введеного європейським правом, не допускає дискримінації за ознакою громадянства. Така судова справа стала відомою загалом під назвою «Фактортейм». Позивачі ставили питання перед Палатою лордів щодо призупинення дії Закону про торговельне судноплавство до повного слухання питання про незаконність цього статуту. При першому розгляді справи «Фактортейм» Палата лордів постановила, що тимчасова заборона на застосування цього Акта не може бути наданою, оскільки Суд не має на це повноважень. Тим самим Суд підтвердив свою прихильність дотримання традиційного підходу до розуміння суверенітету Парламенту.

Однак позиція Апеляційного комітету Палати лордів кардинально змінилася після того, як це питання було відправлене на розгляд до Європейського суду справедливості. Останній за таких обставин визнав юрисдикцію Палати лордів щодо надання тимчасової допомоги для захисту прав, які безпосередньо закріплені в законодавстві Співтовариств. При цьому Європейський суд справедливості відзначив, що ніякі обмеження, які накладаються національним законодавством на юрисдикцію Апеляційного комітету Палати лордів, не можуть виступати як єдина перешкода для надання допомоги судом у захисті права Європейських спів-

товариств. Європейський суд у своєму рішенні постановив, що, відповідно до європейського права, національний суд був зобов'язаний відкласти будь-які національні правила, що обмежують дію норм права Європейських співтовариств.

Слідуючи цьому рішенню Європейського суду під час повторного розгляду справи, Апеляційний комітет Палати лордів одностайно вирішив, що права, котрі постають із європейського законодавства, переважатимуть над положеннями Акта про торговельне судноплавство 1988 р., тлумачення якого здійснювалося відповідно до умов Акта про Європейські співтовариства 1972 р. [8]. Коментуючи справу «Фактортейм», низка британських науковців підкреслюють, що такий важливий крок Палати лордів, як винесення заборони, що призупиняє дію прийнятого Парламентом закону, не супроводжувався обговоренням впливу цього рішення на сутність конституційного принципу верховенства Парламенту [9, с. 549]. Як вбачається, це пов'язано із традицією судів уникати конституційного аналізу при вирішенні конкретних справ в тих випадках, коли це можливо. При вирішенні справи «Фактортейм» єдиним суддею, який надав опосередковану оцінку конституційному положенню верховенства Парламенту та впливу на нього принципу верховенства права ЄС, став лорд-суддя Брідж. Він зазначив: «верховенство права Співтовариств було встановлено задовго до вступу Великобританії (до ЄС. – О. Б.). Таким чином, якими б не були обмеження суверенітету, з котрими Парламент пого-

дився в момент, коли видав Акт про Європейські співтовариства 1972 р., він прийняв їх виключно добровільно».

Щодо долі ст. 12 Акта про торговельне судноплавство, то Європейський суд вирішив, що ця норма права Великобританії суперечить праву ЄС, тому має бути скасована [10]. У цьому аспекті слід фрагментарно проаналізувати значення рішень Європейського суду для національного правопорядку Сполученого Королівства. Доктрина права ЄС стоїть на тій позиції, що контроль за дотриманням принципу верховенства права ЄС щодо національного права здійснює Європейський суд справедливості. Цей судовий орган є вищою судовою інстанцією, яка, керуючись принципом верховенства права ЄС, вирішує всі спірні питання, що пов'язані як із тлумаченням, так і із застосуванням системи наднаціонального права. При цьому Суд ЄС має на меті не допустити прийняття державами – членами ЄС актів та затвердження принципів, що порушували б чи перешкоджали реалізації принципу верховенства права ЄС.

Дослідники європейського наднаціонального права, всупереч фактичному стану речей, нерідко наголошують на тому, що відносини між національними судовими системами країн – членів ЄС та наднаціональною судовою системою ЄС базуються не на ієрархії, а на кооперації, що Європейський суд у своїх рішеннях претендує не на старшинство, а на співпрацю. При цьому для усунення непорозумінь інші правники, в цілому погоджуючись із вищенаведеною тезою, підкреслюють, що рішення Європейського суду є не просто «думкою» Суду, яка має факультативний характер,

а позицією що має значну юридичну силу, котру національні суди не можуть ігнорувати [5, с. 120].

Враховуючи вищевикладене, доцільно звернути увагу на те, що Європейський суд діяв відповідно до власної усталеної практики, коли, в рамках розгляду справи «Фактортейм», визначаючи юрисдикцію Апеляційного суду Палати лордів, уповноважив лордів-суддів на знехтування певними положеннями концепції верховенства Парламенту Великобританії. Це було здійснено Судом ЄС з метою утвердження принципу верховенства права ЄС у спеціальному рішенні індивідуально для Сполученого Королівства. Хоча задовго до цього співзвучне рішення Європейським судом уже приймалося. Йдеться про так звану справу «Сімментал» [11], яка була розглянута Судом ЄС у 1977 р. Суть цього рішення зводиться до того, що будь-який національний суд країни – члена ЄС зобов'язаний застосовувати право ЄС у всій його повноті і при цьому має залишати поза увагою (скасовувати) норми національного права, які суперечать праву ЄС. Також у цій справі Суд акцентує увагу на тому, що згідно з принципом примату наднаціонального права співвідношення між національним правом та правом ЄС сутнісно полягає у такому. З моменту набрання чинності нормами установчих договорів, комунітарного права чи інших актів, що становлять систему європейського права, положення останнього автоматично роблять недійсною будь-яку діючу норму національного права країн – членів ЄС, якщо вона суперечить праву ЄС, при цьому неможливим є прийняття нових національних законодавчих

актів, у випадку їхньої невідповідності положенням європейського права. На прикладі рішення у справі «Сімментал» ми в чергове пересвідчуємося, що саме Європейський суд є тим інститутом ЄС, який стоїть не лише на захисті принципу верховенства наднаціонального права, більше того, є саме тим органом, котрий сформував цей основоположний принцип європейського права.

Також варто відзначити, що практична реалізація цього принципу у Великобританії стала можливою здебільшого саме завдяки загальному праву. Якщо справа «Фактортейм» лише опосередковано стосувалася вирішення конституційного питання конкуренції суверенітетів у законодавчій сфері, то Адміністративний суд у справі «Тоберн проти Міської ради Сандерленда» [12], яка була розглянута 18 лютого 2002 р., запропонував більш ґрунтовний конституційно-правовий аналіз вказаної проблематики.

Ця справа пов'язана із судовим пересліданням торговців за продаж продуктів з використанням традиційної британської, а не європейської метричної системи вимірювання ваги. Відповідно до ст. 72 Закону Сполученого Королівства про ваги і міри 1985 р. [13] у Великобританії дозволялося використання обох вагових систем. Однак для того щоб це положення привести у відповідність із директивою Співтовариств, яка була затверджена 3 вересня 1980 р. і стосувалася переходу країн – членів Співтовариств на єдину європейську метричну систему вимірювання ваги, на підставі ст. 2 (2) Акта про Європейські співтовариства 1972 р. [1], ст. 72 Закону про ваги і міри 1985 р.

була доповнена вторинною нормою відповідно до Наказу державного секретаря від 6 листопада 1994 р. №2866. Питання, що порушувалося перед судом, стосувалося того, чи не могла ст. 72 (1) первинного варіанта Закону про ваги і міри 1985 р., що передбачала використання одночасно двох вагових систем, скасувати ст. 2 (2) Акта про Європейські співтовариства 1972 р., яка дозволяла вводити заборону на використання британської метричної вагової системи шляхом прийняття актів делегованого законодавства. Сутнісно питання полягало в тому, який із указаних законів має вищу юридичну силу, тобто який із них має застосовуватися.

Відповідно до конституційного принципу парламентського верховенства усі закони є рівними за своєю юридичною силою і при цьому діє презумпція пріоритету більш пізнього закону, що відома як доктрина потенційного скасування закону. Слідуючи вказаним положенням принципу верховенства Парламенту в законодавчій сфері, у такій ситуації застосуванню підлягає більш пізній Акт, тобто Закон про ваги і міри 1985 р., який тим самим мав би відмінати відповідні положення Акта про Європейські співтовариства 1972 р.

Однак Адміністративний суд у справі Тоберн не погодився із подібним вирішенням ситуації і відхилив це положення принципу верховенства Парламенту, натомість сформулювавши нову концепцію «конституційних статутів». У § 62 цього рішення зазначається: «...Ми маємо визнати існування ієрархії актів Парламенту так, якби існували “звичайні” статuti і “конституційні” статuti. Це дві принципово різні кате-

горії законів. На мою думку, конституційним є статут, який: а) встановлює основи правових відносин між громадянином і державою, або б) розширює чи звужує межі того, що ми визнаємо фундаментальними конституційними правами. а) і б) в силу необхідності тісно пов'язані між собою: важко уявити собі статут, який відповідав би критерію а) і не задовольняв би вимоги б). Особливий статус конституційних статутів є наслідком особливого статусу конституційних прав. Прикладами таких статутів є Велика хартія вольностей, Білль про права 1689 р., Акт про Унію, Акт про реформу, яким встановлено загальне виборче право, Акт про права людини, Акт про Шотландію 1998 р. і Акт про управління Уельсом 1998 р. Акт про Європейські співтовариства чітко належить до цього роду актів. У ньому міститься весь корпус прав і зобов'язань Співтовариств, і цей акт надав домінуючого внутрішнього ефекту судовій та адміністративній системі, що походить із права Співтовариств. Можливо ніколи не було статуту, який би мав такий глибокий вплив на багато сфер нашого повсякденного життя. Акт про Європейські співтовариства 1972 р. у силу загального права є конституційним законом» [12]. Доповнюючи концепцію конституційних статутів, Адміністративний суд в § 63 рішення по справі «Тоберн» зазначив, що: «Звичайні закони можуть бути побічно скасовані. Конституційні ж закони не можна скасувати подібним чином». На підставі того, що суд визнав Акт про Європейські співтовариства 1972 р. конституційним, він вирішив, що не можна змінити цей закон шляхом затвердження

норм, що йому суперечать, які закріплені в більш пізньому Акті про ваги і міри 1985 р. Тому дія норми щодо переходу Великобританії на єдину європейську метричну систему вимірювання ваги, що введена відповідно до Наказу від 1994 р., яким внесено зміни до Акта про ваги і міри 1985 р., була визнана законною і такою, що прийнята на підставі положень конституційного Акта про Європейські співтовариства 1972 року.

При цьому Адміністративний суд не обмежився лише вирішенням справи по суті, а запропонував свій варіант розв'язання проблеми конституційного характеру щодо конкуренції суверенітетів у законодавчій сфері. Все в тому ж § 63 рішення по справі «Тоберн» Суд зазначив, що конституційний закон може бути скасований або змінений, якщо в новому законі, прийнятому Парламентом Великобританії, будуть міститися явні формулювання або формулювання настільки однозначні, що висновок про фактичну рішучість Парламенту змінити конституційний закон не викликати жодного сумніву.

Фактично суд у своєму рішенні визнав примат права ЄС над законами, що приймаються Парламентом Великобританії, лише з єдиним винятком. Вестмінстер може, знехтувавши принципом верховенства права ЄС, змінити на території Сполученого Королівства дію положення європейського права лише в тому разі, якщо з цією метою приймаючи Акт, Парламент однозначно висловить подібне бажання. Поряд з цим є зрозумілим, що явна суперечність між наднаціональним правом, з одного боку, та національним правом Великобританії – з другого, неможлива, оскільки

в ЄС для подолання подібних правових колізій створені спеціальні правові механізми. Зокрема, Європейська Комісія, Суд ЄС та й просто країни – члени ЄС не допустять свавільного відходу Великобританією від встановлених загальних наднаціональних правил. Як наслідок, до тих пір, поки незмінними залишаються чинні установчі договори ЄС та Сполучене Королівство залишається країною – членом Союзу, реалізація на практиці цього винятку є неможливою. Тому в таких умовах «суверенне» повноваження Парламенту відступати від права ЄС залишається здебільшого абстрактним.

Як вбачається, виключення у співвідношенні верховенства європейського права та верховенства британського Парламенту на користь останнього, було запропоновано британськими суддями задля встановлення правового механізму забезпечення виходу Великобританії з-під юрисдикції наднаціонального права у разі сецесії Сполученого Королівства зі складу ЄС. Лише в такому випадку Вестмінстер може повноцінно реалізувати конституційний принцип парламентського суверенітету, незважаючи при цьому на наднаціональне європейське право.

Також доцільним вбачається розгляд ще одного аспекту співвідношення права ЄС з національною правовою системою Великобританії. Йдеться про принцип прямої дії права ЄС, який означає безпосереднє застосування європейського права на території держав-членів. Цей принцип був сформульований Судом ЄС у рішенні по справі «Ван Генд» в 1963 р. і полягає в тому, що нор-

ми права ЄС розглядаються як автоматично інтегровані в національні правові системи країн – членів Союзу. Однак у випадку Сполученого Королівства реалізація цього принципу права ЄС отримала певне ускладнення. Це зумовлено тим, що Великобританія належить до країн із дуалістичним режимом застосування норм міжнародного права, тому навіть ратифікація міжнародно-правового акта не означає його інкорпорації в національне британське право. Для того щоб положення певного міжнародно-правового акта стали частиною законодавства Сполученого Королівства, потрібне прийняття Парламентом спеціального Акта. До прикладу, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод була ратифікована Великобританією в 1951 р., а фактично стала частиною британського законодавства лише після прийняття Акта про права людини в 1998 р.

Однак застосування дуалістичної концепції до права ЄС означало б те, що держави-члени вправі самостійно вирішувати питання про місце і роль актів Співтовариств у національному правопорядку. Подібне положення не тільки заходило у суперечність із самими основами інтеграції, а й створювало очевидну загрозу єдності й цілісності, а як наслідок, і застосуванню права ЄС [4, с. 75]. Саме тому це питання було окремо вирішене британським Парламентом в Акті про Європейські співтовариства 1972 р. У статті 2 (1) цього Статуту зазначено: «Всі права, повноваження, відповідальність, зобов'язання та обмеження, які час від часу створюються або виникають із договорів, і всі

засоби захисту та правила процедури, які час від часу виникають із договорів та з'являються на їх основі, і яким згідно з договорами повинна бути надана юридична сила або які повинні застосовуватися в Сполученому Королівстві без подальшого введення в дію, мають бути визнані і діяти у праві, їм необхідно слідувати і відповідним чином здійснювати» [1]. Ця стаття є відсильною нормою до права європейських інтеграційних об'єднань, на основі якої і повинно здійснюватися введення в дію на території Великобританії положень права ЄС. Таким чином, після набрання чинності Актом про Європейські співтовариства 1972 р. норми прямої дії, які приймаються в рамках ЄС, для застосування у Великобританії вже не потребують прийняття Парламентом Сполученого Королівства спеціальних законів, які б інтегрували ці положення у британську правову систему. Разом з тим слід відзначити, що Парламент Великобританії, прийнявши це положення, фактично обмежив свій контроль за проведенням європейських інтеграційних заходів всередині Сполученого Королівства.

Однак у зв'язку зі зростанням в британському суспільстві явища євроскептицизму консервативна партія, що повернулася до влади 2010 р., розпочала рух в напрямі реінтеграції. Зокрема, у партійному маніфесті 2010 р. погляди крила євроскептиків в партії торі були відображені шляхом затвердження прихильності консерваторів запобіганню будь-якій подальшій передачі суверенітету в Європу без обов'язкового проведення референдуму. На виконання програмної засади торі провели через

Парламент Великобританії в 2011 р. Акт про Європейський Союз [14] (у Британії цей Акт ще називають Закон про «замок референдуму»). Цей закон вводить складну серію «замків» шляхом передачі для затвердження Парламенту та загальнонаціональному референдуму нових договорів ЄС, зміни, що пропонується внести до чинних договорів ЄС, або у випадках, коли Рада Європи прийняла рішення, яке стосується передачі значних повноважень від Великобританії до ЄС [2, с. 56]. У законі також йдеться про те, що переговори на рівні ЄС щодо внесення змін в установчі договори, розширення юрисдикції ЄС чи прийняття нового договору Уряд Великобританії може проводити лише у разі отримання ним санкції Парламенту. Навіть якщо домовленості із зазначених вище питань буде досягнуто, зміни можуть набути чинності лише після того, як отримають схвалення Парламенту та затвердження на референдумі.

Варто також відзначити, що статус чинного законодавства ЄС не залежить від Акта 2011 р. Проте у ст. 18 цього Закону (вона має спірну назву «стаття про суверенітет») зазначається, що пряма дія права ЄС визнається у Великобританії тільки в силу ст. 2 (1) Акта про Європейські співтовариства 1972 р. або в силу будь-якого іншого Акта Парламенту [14]. Ця норма фактично дає зрозуміти, що примат права ЄС і пряма дія комунітарного права продовжують діяти до тих пір, поки Парламент дає на це свою згоду. У самому формулюванні ст. 18 Акта про Європейський Союз 2011 р. прослідковуються вплив і одночасна прихильність законодавчого органу Великобританії одному із фунда-

ментальних положень концепції суверенітету Парламенту. Йдеться про мовчазну згоду Парламенту, яка, виходячи зі змісту ст. 18, є джерелом юридичної сили вказаних положень права ЄС на території Сполученого Королівства. Отже, в такому контексті виникає слушне питання про те, що суди повинні робити стосовно Акта Парламенту, який внаслідок негативного результату голосування на референдумі відступить від регламенту ЄС або його директиви. Чи буде Акт про Європейський Союз 2011 р. та прийняті на його основі інші Акти Парламенту тлумачитися судом як такі, що долають законодавство ЄС? Думається, що відповідь на ці питання може дати лише час і британський суд.

Закінчуючи аналіз Акта про Європейський Союз 2011 р., слід відзначити, що його прийняття дозволило Сполученому Королівству з більшості чутливих аспектів взаємовідносин з ЄС «підстрахуватися» референдумом [15, с. 312]. Під дію цього Закону підпадають такі важливі питання: перехід на євро, участь у створенні європейської системи суспільних прокурорів, усунення контролю за кордоном, соціальна політика, питання європейської фінансової і соціальної безпеки, зовнішньої політики і безпеки.

Слід також підкреслити, що нині рівень євроскептичних настроїв у всьому британському суспільстві та правлячій консервативній партії є досить високим. Тому напередодні парламентських виборів 2015 р. у партійному маніфесті торі була закріплена обіцянка провести загальнонаціональний референдум щодо подальшого членства Сполучено-

го Королівства в ЄС. 27 травня 2015 р. королева Єлизавета II у своїй тронній промові під час відкриття першої сесії новообраного британського Парламенту зазначила, що до кінця 2017 р. у Сполученому Королівстві буде проведено загальнонаціональний референдум, який стосуватиметься виходу країни із ЄС. Прем'єр-міністр Великобританії Девід Кемерон (*David Cameron*) з цього приводу зазначив, що він залишається прихильником членства Сполученого Королівства в ЄС, однак лише британський народ має вирішувати питання щодо подальшого членства країни в Союзі. Головна теза консерваторів полягає в тому, що ЄС суттєво змінився відтоді, як Британія стала його членом. Тому Сполучене Королівство бажає перегляду основоположних договорів ЄС, якими було закріплено «більш тісний союз», зокрема в аспекті встановлення жорсткіших обмежень на вільний рух робочої сили всередині ЄС [16]. Сам факт проведення референдуму у Великобританії щодо виходу з ЄС дає серйозні козирі Прем'єр-міністру Девіду Кемерону на переговорах зі своїми європейськими колегами з питань внесення змін до установчих договорів ЄС в аспекті закріплення за Британією особливого статусу (більшої свободи) в рамках Союзу. Результати розглянутого процесу спрогнозувати дуже складно, але ясно одне – Прем'єр-міністр у цьому питанні йде по дуже тонкій кризі, що може призвести до непередбачуваних наслідків як для ЄС, так і для самої Британії.

Висновки. Нині право ЄС є одним із найбільш яскравих прикладів обмеження компетенції Парламенту Велико-

британії в законодавчій сфері. Однак слід констатувати й те, що з приходом до влади в 2010 р. консервативної партії намітився процес припинення ерозії основоположного конституційного принципу парламентського верховенства під впливом наднаціонального права. Для цього застосовуються як законодавчі заходи (Акт про Європейський Союз 2011 р.), так і заходи політичного характеру. Зокрема, однією з вимог реформування ЄС, які ставить Великобританія як умову свого залишення у складі Союзу, є поновлення національного суверенітету у правовій сфері. Так, у відкритому листі на ім'я голови Європейської Ради Д. Туска від 10 лис-

топада 2015 р. Д. Кемерон пропонує надати сукупності національних парламентів країн – членів ЄС право відмінити рішення, які приймаються європейськими інституціями [17]. Таким чином, британський Прем'єр намагається хоча б частково відновити суверенітет Парламенту Великобританії в законодавчій сфері щодо комунітарного права ЄС. Останнє засвідчує: яким би не був результат проведеного референдуму щодо виходу Великобританії зі складу ЄС, цей процес неминуче призведе до реформування ЄС, участі в Союзі самої Британії, у тому числі в аспекті відновлення парламентського суверенітету цієї країни.

Список використаних джерел

1. European Communities Act 1972 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1972/68>.
2. Leyland P. Constitution of the United Kingdom: A Contextual Analysis / Peter Leyland. – 2nd Revised. – Portland : Hart Publishing, 2012. – 362 p.
3. Интеграционное право в современном мире: сравнительно-правовое исследование : монография / отв. ред. С. Ю. Кашкин. – М. : Проспект, 2015. – 416 с.
4. Европейское право. Право Европейского Союза и правовое обеспечение защиты прав человека : учебник / рук. авт. кол. и отв. ред. Л. М. Энтин. – 3-е изд., пересмотр. и доп. – М. : Норма : ИНФРА-М., 2013. – 960 с.
5. Марченко М. Н. Верховенство права Европейского Союза по отношению к национальному праву государств-членов / М. Н. Марченко // Журнал рос. права. – 2009. – № 5 (149). – С. 117–124.
6. Barber N. W. The after life of Parliamentary sovereignty / N. W. Barber // International Journal of Constitutional Law. – 2011. – Vol. 9, № 1. – P. 144–154.
7. Merchant Shipping Act 1988 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/12/pdfs/ukpga_19880012_en.pdf.
8. R v Secretary of State for Transport, ex p. Factor tame Ltd (No.2) [1990] EUECJ C-213/89 (19 June 1990) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bailii.org/eu/cases/EUECJ/1990/C21389.html>.
9. Elliott M. United Kingdom: Parliamentary sovereignty und erpressure / Mark Elliott // International Journal of Constitutional Law. – 2004. – Vol. 2, № 2. – P. 545–554.
10. Case C-221/89. The Queen v Secretary of State for Transport, exparte Factortame Ltd and others. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61989CJ0221>.
11. Case C-106/77 – Amministrazione delle finanze dello Stato v Simmenthal [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&jur=C,T,F&num=106/77&td=ALL>.
12. Thoburn v Sunderl and City Council [2002] EWHC 195 (Admin) (18 February 2002) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/Admin/2002/195.html>.

13. WeightsandMeasuresAct 1985 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1985/72/section/72>.
14. European Union Act 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/12>.
15. Дилеммы Британии: поиск путей развития / под ред. Ал. А. Громыко (отв. ред.), Е. В. Ананьевой. – М. : Весь Мир, 2014. – 480 с.
16. David Cameron: in-outreferendumon EU by 2017 iscast-ironpledge [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.theguardian.com/world/2014/may/11/david-cameron-european-union-referendum-pledge>.
17. David Cameron signals flexibility on migrant benefits in EU letter [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.theguardian.com/politics/2015/nov/10/david-cameron-migration-letter-eu-demands>.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2015 р.

Бруслик А. Влияние членства Соединенного Королевства в ЕС на компетенцию британского Парламента

В данной статье исследуется вопрос взаимодействия права ЕС с национальным правом Великобритании в конституционно-правовом разрезе. Существенное внимание уделено вопросу конкуренции суверенитетов: верховенства права ЕС и основоположного принципа британской конституции – принципа верховенства Парламента в законодательной сфере. Также исследованы вопросы соотношения принципа прямого действия норм права ЕС и национального права Великобритании. Делается акцент на исследовании правовых аспектов процесса реинтеграции Соединенного Королевства из состава ЕС.

Ключевые слова: право ЕС, национальное право, Парламент Великобритании, парламентское верховенство, коммунитарное право, реформа, референдум, реинтеграция.

Bruslyk O. The Influence of United Kingdom's Membership of the EU on the Competence of British Parliament

Britain became an EU member in 1973. By 1972, it was clear that membership in the Community brought with it the requirement that domestic courts give European Law priority over conflicting rules of national law. Such a duty ran directly contrary to Parliamentary sovereignty; if a later statute conflicted with an earlier statute incorporating European Law into English Law, Parliamentary sovereignty required that the later statute impliedly repeal the earlier, incorporating statute. Parliament in 1972 did not, as it might have done, employ cunning constitutional lawyers to evade the problem by using one of the devices discussed in the previous paragraphs. It did not employ the language of the manner-and-form school or change the judicial oath. Rather, in section 2(4) of the European Communities Act 1972, it was asserted that statutes «shall be construed and shall have effect subject to the foregoing provisions of this section» – that is, subject to the incorporation of European Law into the British legal systems. This was a direct challenge to Parliamentary sovereignty, an attempt to impose a substantive limit on the effective legislative capacity of subsequent parliaments. In the period between 1972 and 1988, Parliament and the courts contrived to avoid a dispute in which the efficacy of the 1972 act would be tested. Parliament strove to avoid legislating in conflict with European law. Indeed, it can be argued that a constitutional convention, a non-legal constitutional rule, had emerged requiring that it not legislate in conflict with Community law. For their part, the judges zealously interpreted domestic legislation to avoid inconsistencies. In the case of *Factortame*, however, these devices ran out. *Factortame* is well

documented and will not be surveyed here; in short, it turned on a conflict between a statutory provision found in the Merchant Shipping Act 1988, which provided that fishing boats could only be registered as British vessels if they were three-quarters owned by British companies and three-quarters of the company directors were British citizens, and a collection of duties imposed by European law not to discriminate on grounds of nationality. Also important judicial precedents in this area are e. g. *Thoburn v Sunderland City Council Case*, *Amministrazione delle finanze dello Stato v Simmenthal Case* etc.

It will be obvious that EU law emanating from the Treaty of Rome (and subsequent Treaties such as the Treaty of Lisbon 2007 which was incorporated into UK law by The European Court of Justice has fundamentally qualified the concept of parliamentary sovereignty.

Euro skeptical moods in the United Kingdom led to political policies that State to reintegrate with the EU. For example, Government UK plan to hold a referendum on secession from the EU by the end of 2017. One of the conditions the continuation of the United Kingdom's membership of the EU is the resumption of parliamentary sovereignty.

Keywords: EU law, national law, the UK Parliament, parliamentary supremacy, communitarian law, reforms, referendum, reintegration.